

Rullupýlsan

Eg kann ikki torga rullupýlsu. Eg havi satt stíkin til henda viðskera og havi havt tað frá barnsbeini av, ja, enn dagin í dag vil eg klíggja, skuldi ein biti vilt seg av óvart á tunguna. Kanska kemur hetta av, at tey hava ovfylt meg á ungum árum við hesum kosti, eg havi kanska eitt hening á meg, sum tey siga, men eg veit ikki kortini. Tí tað finst mat, sum eg ikki kundi torga sum barn, men sum eg í dag haldi vera satt lystmeti. Bara ikki rullupýlsa. Hon býður mær framvegis ímóti, og eg veit ikki rættuliga hví. Hon sá so samantrond út, so treisk og forrend. Hon hevði onga sál líkasum. Íð hvussu er ikki í mínum eygum.

Eg kann saktans liva uttan rullupýlsu, og kortini havi eg nakað, ið minnir um undirlutakenslu av henni. Tað er, sum liggur hon har so samanstungin og háðar meg og peikar at mær og heldur meg vera nakað av einum vituggi, ið ikki dugir at meta um Guds góðu gávur, og tað dárar mær einki, eingin hevði dámað tað.

Eg veit, at tað eru tey, sum halda, at sumt av mati, t.d. í einum krovi, hevur nakað, ið minnir um sál. Eitt nú Sigurd Joensen í sínum framúrskarandi og geniala essay "Hugsot uppí yvir einum hálpíðaðum háryggi". Í hansara teksti hevur háryggurin mestsum fingið sál. Men eg fari at loyva mær at pástanda, at tað er Sigurd, ið hevur sælugjørt hann. At hann líkasum hevur lagt sína egnu sál í hann. Bert skaldskapurin kann geva deyðum lutum sál. Eitt nú einum háryggi. Ella eini rullupýlsu. (Smb. H. C. Andersen).

Bókin

Ja, eg kann saktans liva uttan rullupýlsu, men ikki uttan bók. Varð bókin nokað mær, hevði tað ikki lírtað eftir í mær. Tað vil siga, at kroppurin kanska hevði hór-að undan, men alt hitt, "sum vit hava fingið umframt", tit vita, ta hevði sovnað burtur av verðini sum ein planta, ið missir sínar røtur.

Mær dámdi sera væl at lesa sum smádrongur, eg "súlundaði bókurnar", havi eg skrivað onkustaðni. Einaferð kastaði ein maður, ein jarðbundin sál, mær fyrri henda hungur og skammaði meg út: At sita og húka uppí yvir bókum í staðin fyrri at gera okkurt til nyttu, hvørjum líkist tí? Et bókurnar, royn tað, og vita, hvussu tað gagnast.

Merkiligt, at summi fólk skulu bera bókur saman við mat, meta teir javnt við rullupýlsu og breyð, sum høvdu tær okkurt við búkin

Pýlsan og ráðharrin

"Eg dugi ikki at skilja, at fólk skulu gjalda minni fyrri eina bók enn t.d. eitt breyð ella eina rullupýlsu. So einfalt er tað". (Sitat).

at gera. Eg súlundaði bókurnar, skrivaði eg vissuliga, men eg át tær ikki, tað var ikki permuna og pappír, eg slúkti, men tað sum stóð á pappírnum, orðini, innihaldið. Ella skulu vit rópa tað "sálina", skulu vit vága tað? Hví ikki? Bókin hevur nevniliga tað fram um rullupýlsuna, at hon hevur eina sál. Er tað kanska tí, summi hava soverðið fortæð av henni?

Ja, merkiligt sum summi hava stíkin til bókina, sum var hon ein deyðiligur figgindi, ein smittandi pest. Hví hevur hon ikki staðið fyrri skotum gjøgnum tíðirnar, rámt av dómi og forbannilsi, brend á báli.

Hjartanna hjarta

Í bóklinginum "Íkast til 1984" komi eg eitt sindur inn á hetta fyrbrigdið og spyggi meg sjálfan, hvussu tað ber til, at politisku útsiðukrefturnar, bæði vinstru- og høgrumegin, altíð seta sín blóðhæl á "landsins sál". (Ja, soleiðis málberi eg meg). Hvat ræðast hesar krefturnar, spyggi eg. Hvat er tað fyrri ein veldigur figgindi, tær siggja? Og eg royni at svara sær sjálvum har í bóklinginum.

Fyrbrigdið er als ikki nýtt. Sum dómi um tað, nevni eg enska skaldið Shelley. Shelley doyði bert 29 ára gamal av eini drukni-

vanlukkan, forfylgdur, ókendur og hataður.

"Hetta býtta tvætlið av einum deliriumsdroymara", skrivaði eitt blað. "Fyrri ein slíkan mann hevði tað verið sum fótur í hosi at rænt dótturnar frá einum vóngóðum pápa og liva í blóðskemd við einum heilum húski, sum hann frammanundan hevði síðspilt við tølrans skendsku snildarbrøgdum", skrivaði eitt annað.

Og hvør var so hetta vittuggið? Hann var av allar fittastu fólkom, hjálpsamur yvir um øll mörk og offraði seg fult og heilt fyrri sínum neyðstøddu medskapningum. Soleiðis skrivaði Georg Brandes um hann: "Hjartanna hjarta. Við hesum einfaldu og djúpu orðum samanfataði ungja kona Shelley hansara lynda, tey sannastu og djúpastu, ið sigast kundu um hann".

Men hví hataðu tey hann so, meðni? Hvat brotsverk hevði hann gjørt? Viðurskiftini í Onglandi, ikki minst tey politisku, vóru út av lagi vánalig, og hann gjørdi vart við tað í skaldskapi sínum. Er tað ikki júst tað, vit hava bókina og skaldskapin til? Shelley kundi ikki lata vera, hann mátti siga sannleikan, um tað so galt livið. Myndugleikarnir kastaðu hatur á hann, og tað var sum fótur í hosi fyrri teir at fáa fólk í lat gera tað sama. Krossfest, krossfest, røpitu teir, hóast tey ikki høvdu lisið ein bókstav av honum. (Smb. Iran og Salman Rushdie í dag).

Í dag verður Shelley hildin at vera størsti lyrikari, livað hevur í enskt talandi heiminum. Meðan hann livdi, var eingin bók hjá honum seld í hundrað ein-tøkum. Summar ikki so frægt sum í tiggju.

Hó, hó

Hó, hó, hoyri eg onkran siga, steðga á, hin gamli, bókur valdast. Tað mesta av tí, sum kemur út, er soverðið hýggiskotið hoyggj, ið ikki er annað vert enn at blaka í køstin. Og tað er satt, sum tað er sagt. Tað mesta verður skrivað til undirhald, oftast stak vánaligt innihald, har er eingin skaldskapur í, einki lív, eingin sál, hesar bókurnar siga ikki eitt orð um nakran sannleika, tær eru skrivaðar einans við tí í hyggju at tjena pengar og so nógvar sum gjørligt, tær eru snøgt sagt ein vanligt handilsvora sum rullupýlsa og breyð, ið sum kunnugt eisini enda í køstinum, og tað má so vera, einki ilt at siga um tað, tað verur mæð so langt ifrá, – ið hvussu er so leingi hesar bókur eru óskaðiligar sum pýlsur og ikki ósa menniskju upp til ómensku og óndskap. Lættisoppalestur verða tær eisini róptar.

Nei, her er talan um "bókina", ið við sannleikan fram um alt, sum Leo Tolstoy orðbar seg. Bókina við sál, við skaldskapi. Nú hoyri eg aftur onkran koma við sínum hó, hó, tú við tíni sál og tínum skaldskapi, far á vestfalli, vit kunnu ikki liva av tíni sál og tínum skaldskapi, av hási "bókini", tú tvætla um. Vit kunnu ikki liva uttan rullupýlsu og breyð, hvat tú so sigur.

Hvussu mangan havi eg ikki hoyrt og upplivað nettupp hetta, og eg havi svarað, um ikki beinleiðis so í hugaum, soleiðis: Einstaklingurin kann saktans vera "bókina" fyrriuttan, hann doyri ikki av tí. Men eitt fólk, ein tjóð doyri, hon sálast.

Nøkur dømi

Men í hesum sambandi verður ikki bara hugsað um bókina sum skaldskap, men

eisini um bókina, ið umfatar alt samfelagsins lív ringin runt, um skúlabókina, søgubókina, bókina í ymsum vísindum o.s.fr.

Dømi I: – Eitt fólk, ið ikki kennir sína fortíð, sum onga søgu hevur, er røtleyst, tað sveimar ólukkuligt og heimleyst í tí tóma rúmi og fer hagar, sum vindurin blasur. Hugsðið tykkum, um vit onga fortíð høvdu, um vit einki vistu um okkara fortíð og atarliðini undan okkum, um søga okkara var eitt tómt, svart hol. Hvussu ísandi kalt hevði ikki einsemið verið. Vit høvdu øll somul gingið runt sum tómlur hamar og høvdu hvørki vitað upp ella niður, hvørki mál ella mið, høvdu eingi staðanøvn havt, ongar fiskileiðir, ongan kristindóm, einki, tí vit høvdu gloymt alt, tí vit høvdu einki minni havt. (At hetta haltar eitt sindur, er greitt, vit hava jú ta munnligu frásøgnina. Og kortini, hvussu nógv hevði verið varðveitt á tann hátt).

Men Gud havi lov, vit hava fingið ein hóp av bókum í søgu. Tað arbeiðið hesir søguskrivarar avrika, kann als ikki metast í pengum. Hesi skrivandi fólk eru av sonnum landsins aðal-korn, segði H.A. Djurhuus skald á sinni um tey.

Dømi II: – Ella vit kunnu hugsa okkum standin, um ongar skúlabókur vóru. So var heldur eingin skúli, eingin útbúgving, hvørki læknar ella sjúkrasystur, hvørki skiparar, navigatørar ella maskinmeistarar. Vit høvdu einki mál havt, onga vitan, onga mentan. Vit høvdu ligið og kropið inni í eini søguleysari steinöld.

Hó, hó, hoyri eg aftur onkran siga. Vit kunnu altíð brúka danskar skúlabókur, og so er, men tað verður eitt veldugt arbeiði gjørt at skriva og útvega skúlunum tilfar á føriskum. Skal hetta nú verða tarnað úr erva? Bert at brúkt danskar skúlabókur hevði í longdini verið okkara málsligi og mentunarligi deyði. So hevði verið ólíka lættari og ómakaleysari bara at flutt allar Føroyarnið til Esbjerg. Men við ongum flaggi. Tað hevði verið stór skomm at tikið tað við.

Dømi III: Ella um vit hugsa um bókur í vísindum, politikki, religiön o.s.fr. o.s.fr.

Fólksins sál

Men undirritaði loyvir sær at leggja serligan dent á bókina í skaldskapi. Hon gevur eini tjóð, einum fólk mál. Hon letur tað í orð, sum býr í fólkunum. Hon er landsins sál. Tá ið Janus yrkir: "Mítt land hevur fostað eitt ravnaslag, fegnast tað flýgur um nætur...", so vísir hann á eina minni hepnar og vakra síðu í sam-